

DISKUSSIONEN OM INFLATIONENS BEKÆMPELSE

Af JØRGEN PEDERSEN og H. WINDING PEDERSEN

I.

I Professor Winding Pedersens Forsvar i Tidsskriftets forrige Hæfte for Professorudvalgets Betænkning skriver han S. 312, at de mere teoretiske Spørgsmaal, d. v. s. Spørgsmaal angaaende Tingenes faktiske Sammenhæng, som jeg har »været saa ivrig« for at fremdrage og diskutere, i Virkeligheden kun er af mindre Betydning for Bedømmelsen af Udvalgets positive Forslag. Det maa være tilstrækkeligt, skriver W.P., at der faktisk er en stor Mængde ledige Penge, og at Nationalindtægten udtrykt i Kroner er steget, mens Udbudet udtrykt i fysiske Enheder er faldet, saaledes at der er opstaaet betydelig Spænding mellem Efterspørgsel og Udbud; og de eneste vigtige Spørgsmaal er efter W.P., om denne Udvikling indebærer nogen Risiko, og i saa Fald hvilke Foranstaltninger, der bør træffes for at imødegaa denne Risiko.

Jeg kan slet ikke være enig med W. P. i denne Betragtning. Selvfølgelig er det vigtigste Spørgsmaal af alt, dels om de forskellige Fænomener, som er dukket op, kan frembyde nogen Fare ud fra et eller andet Synspunkt, som maatte være af Interesse, dels hvilke Foranstaltninger, der mest hensigtsmæssigt kan træffes for at imødegaa en eventuel Fare; men hvorvidt en saadan Fare foreligger, kan man jo ikke vide, før man har analyseret Tingenes Sammenhæng, og en saadan Analyse vil ogsaa være absolut nødvendig for at man paa rationel Maade kan træffe Foranstaltninger imod de Farer, som denne Analyse maatte have aabenbaret. Men ogsaa af andre Grunde forekommer det mig af Interesse at drøfte dette Spørgsmaal om Tingenes Sammenhæng. Der er nemlig ikke megen Sandsynlighed for, at W.P. og jeg skal kunne blive enige om,

hvilke positive politiske Foranstaltninger der skal gennemføres, det beror paa rent subjektive Forhold; men der burde være Haab om, at vi kunde blive enige om, hvorledes de økonomiske Fænomener er kædet sammen. Dertil kommer, at i den Pavse, som Politikken i Øjeblikket nødvendigvis maa leve under, turde det være særdeles gavnligt at hellige sig netop Opklaringen af disse Sammenhæng, saaledes at der kan foreligge en sund Basis for Indgreb, naar der til sin Tid bliver Mulighed for saadanne. Jeg maa derfor ærgre W.P. med endnu engang at vende tilbage til disse, som han kalder det, mere teoretiske Spørgsmaal.

Den sekundære Virkning af Stigning i Priser og Lønninger.

I Betænkningens 1. Stk. sidste Punktum (N. T. S. 228) hedder det, at Pris- og Lønstigningerne dels har indvirket direkte paa Prisniveau og Omkostninger, dels medvirket til at skabe større Efterspørgsel efter Forbrugsvarer. Jeg gjorde i min Kritik opmærksom paa, at en Prisstigning ikke kunde have nogen saadan sekundær Virkning paa Priserne gennem Efterspørgselen, idet Køberne nødvendigvis maa reducere deres Efterspørgsel udtrykt i Godeenheder svarende til den Udvidelse af Forbruget, som Sælgerne kan tillade sig. W.P. svarer hertil, at for saa vidt Prisstigningen gælder Eksportvarer, vil den Indtægtsstigning, som hidrører fra Eksporten, ikke blive kompenseret af Forbrugernes ringere Købeevne overfor Varer. Jeg skal hertil sige, at en Forbedring af Bytteforholdet overfor Udlandet, saa Eksportpriser stiger stærkere end Importpriser, ganske rigtigt er et ekspansivt Element, men det kan vel ikke antages at være noget hyppigt foreliggende Tilfælde, at Eksport- og Importpriserne, navnlig under de nuværende Forhold, hvor der træffes Aftale mellem Landene om Prisforholdet, skulde være indbyrdes uafhængige. Ganske vist skete der i Aaret 1940 en relativ Stigning i Eksportpriserne, men der havde rigtig nok paa Forhaand været en meget voldsom Ændring i modsat Retning, og i 1941 gik Udviklingen i samme Retning. I det hele og store tør man vel sige, at bortset fra en vis Korrektur i Forholdet mellem Im- og Eksportpriser i 1940 har der været en paa-faldende Parallelisme mellem disse to Sæt af Priser. Stigningen i det ene Sæt har betinget Stigningen i det andet.

Hvis det er rigtigt, at der sædvanlig vil være en saadan Parallelisme, falder W.P.'s Argument til Jorden, idet Forbrugernes Købeevne overfor Varer sænkes gennem Stigningen i Importpriserne. Eksport har jo normalt den Funktion at købe Import, og det maa

altsaa være de Betingelser, hvorpaa denne Import kan skaffes, det kommer an paa. Naar W. P. dernæst anfører, at der endvidere kan ske en Ændring i Opsparingskvoten gennem en saadan Prisforskydning, og at Efterspørgselen derigennem kan ændres, saa har han Ret heri, men det er overvejende sandsynligt for ikke at sige helt sikkert, at en saadan Ændring af Opsparingen vil gaa i Retning af mindre, ikke større Efterspørgsel efter Forbrugsgoder; thi Indtægtsforskydningen gaar fra de mindre til de mere bemidlede, og det er almindeligt bekendt og tilstrækkeligt godtgjort, at de bemidlede marginale Opsparingskvote er større end de ubemidlede.

Hvad dernæst angaar Lønstigningen, siger W. P., at det vel er rigtigt, at den Arbejder, hvis Løn forhøjes med en vis Procent, ikke kan efterspørge et større Kvantum Varer end før, hvis Prisen paa Varerne samtidig forøges med den samme Procent, men at en Del af de Ting, der produceres, overhovedet ikke kommer frem paa Konsumgodemarkedet. Dette er rigtigt, men ogsaa uden Betydning for det paagældende Spørgsmaal, eftersom der til den Del af Arbejdskraften, som anvendes i saadan Produktion, maa svare en nøjagtig lige saa stor Opsparing. Der kommer altsaa heller ikke ad den Vej nogen »extra Efterspørgsel« frem. W. P. er imidlertid ogsaa her af den Opfattelse, at Lønforhøjelsen vil fremkalde en Ændring i Opsparingskvoten. Dette er dog vel lidet sandsynligt. Lad os sætte, at Halvdelen af Befolkningen er beskæftiget med Fæstningsbyggeri og Resten med Vedligeholdelse af Konsumgodeproduktionen, at Lønnen generelt stiger med en given Procent og Priserne paa Konsumgoderne ligeledes, Residualindkomsterne maa følgelig stige med samme Procent. Hvad skulde da bevirke, at Folk ændrede deres Forbrugsdispositioner? Forholdet mellem Indkomst og Priser paa Konsumgoder er efter Forudsætningerne uforandret. Man kan naturligvis ræsonnere, at en saadan generel Prisstigning vil fremkalde Inflationsfrygt, og i saa Fald faar W. P. naturligvis Ret, men man maa dog her erindre, at langt den overvejende Del af Befolkningen ikke har nogen Mulighed for selv i dette Fald at forøge sin Efterspørgsel, fordi de er uden Formue. Jeg skal dog ikke benægte, at hvis der sker hyppige Lønstigninger, kan dette Moment komme til at virke ret kraftigt.

Men indrømmet, at der baade i dette Tilfælde og navnlig i det foregaaende kan ske Ændringer i Forbrugskvoten, selvom det er usikkert, i hvad Retning denne Ændring vil gaa, saa vil vel ikke ret mange Læsere af det omtalte Stykke i Betænkningen, hvis Indhold forøvrigt gentages flere Steder, komme til at tænke paa de

Ting, W.P. her har fremhævet. Det vil i hvert Fald ikke gælde de Politikere, af Hensyn til hvem Betænkningen efter W.P.'s Udtalelse væsentligt er skrevet. Disse vil uvægerligt faa den Opfattelse, at selve Pris- og Lønstigningen under alle Forhold medfører en saadan sekundær Efterspørgselsvirkning, og at det derfor, naar Pris- og Lønstigning finder Sted samtidig, gælder om at bremse den gennem efterspørgselsbegrænsende Foranstaltninger, et Argument, som de skiftende Finansministre da ogsaa stadig har fremført.

Kan Lønstigning afbøde Knaphedsprisstigningens Virkning paa Arbejdernes Levefod?

Dette Emne er efterhaanden saa fortærsket, at noget nyt næppe kan siges derom. Selvfølgelig paastaar jeg ikke, at en Lønstigning samme Dag og heller ikke den følgende medfører en tilsvarende Prisstigning. En større eller mindre Del af Stigningen kan naturligvis betales af Foretagernes »*quasirent*«; men i det Tilfælde, hvor denne derved bliver utilstrækkelig til Dækning af Foretagernes »Egenløn« og »Egenrente«, vil der blive truffet Foranstaltninger til Indskrækning af Produktionen. I andre Tilfælde, hvor der foreligger monopolistisk bestemt Foretagerindtægt eller en særlig Knaphedsrente, behøver dette ikke at være Tilfældet. Det maa formentlig være Priskontrollens Opgave at hindre, at saadanne Monopolindtægter eksisterer, og har man løst denne Opgave, bliver Stillingen den samme overalt.

Nu vil jeg selvfølgelig ikke paastaa, at Priskontrollen til Fuldkommenhed har løst denne Opgave, og jeg vil heller ikke benægte, at en Lønforhøjelse i et Samfund, hvor man har Priskontrol, ikke i visse Tilfælde kan delvis betales af saadanne Monopolindkomster, som Priskontrollen har efterladt; noget saadant kan imidlertid kun finde Sted, indtil disse Elementer er fuldstændig udryddet. Hvad angaar et Samfund, hvor ingen Priskontrol findes, forekommer det mig ret usandsynligt, selvom jeg ikke helt vil benægte Muligheden deraf, at Udøvelse af Monopolpolitik skulde ændres som Følge af generelle Lønændringer. Jeg har ikke hørt noget om, at Monopolelementet under den voldsomme Stigning i Løniveauet, som er sket i Løbet af de sidste 50 Aar, skulde være blevet svækket.

Forskellen mellem W.P. og Ohlin paa den ene Side og mig paa den anden i denne Sag synes at bero derpaa, at de to Herrer interesserer sig for, hvad der sker i den nærmeste Fremtid, de tager ikke Hensyn til de Processer, f. Eks. Indskrækning i Produktionen, der opstaar ved Lønændringen. Mens jeg først og fremmest

interesserer mig for, hvad der sker paa noget længere Sigt. Jeg skal ikke benægte, at det andet Synspunkt ogsaa har Betydning, men her, hvor Talen er om Inflation, hvorledes man nu end vil definere dette, knytter Interessen sig vel først og fremmest til det Stadium, Tingene tenderer henimod. At det er Tilfældet ogsaa for Udvalget, synes at fremgaa af dets Betragtninger over den Art af Prisstigning, der bliver varig, og den, der kun er midlertidig, knyttet til Krigsforholdenes særlige Omstændigheder.

Uanset hvad man iøvrigt vil mene om min saakaldte Enfaktoranalyse, saa indrømmer da i hvert Fald Ohlin, at paa længere Sigt er min Teori om, at Priserne maa variere proportionalt med Lønnen, rigtig. Naar W.P. paa S. 305 henviser til, at Priserne under den nuværende Prislov ikke kan stige proportionalt med Lønnen, fordi der ikke maa beregnes større absolut Nettofortjeneste end før Krigen, skal jeg dertil svare, for det første at dette ogsaa kun vedrører Korttidsræsonnementet, og for det andet at en saadan Bestemmelses Overholdelse ikke kan undgaa at faa Indflydelse paa Produktionen i alle de Tilfælde, hvor Foretagerindtægten ikke indeholder en Margin udover Dækning for egen Løn og egen Rente, altsaa udover Dækning for Gennemsnitsomkostningerne ved den paagældende Produktionsstørrelse.

Er Nationalbankens Finansiering af Clearingkonto og Forskellige Debitorer ansvarlig for Indkomststigningen eller en Del deraf?

Til W.P.'s Bemærkninger herom maa jeg henvise til mit første Indlæg (N. T. 1943 S. 256—58). Jeg opstiller der følgende Spørgsmaal: Vilde Indkomsten i Samfundet have været mindre, hvis Clearing- og Besættelseskontoen var blevet finansieret ved Laan i Markedet (eller en Kombination af Laan og Skatter)? Efter en Diskussion, hvor alle væsentlige Synspunkter er draget frem, besvarer jeg dette Spørgsmaal med et Nej. Jeg har efter fornyet Gennemlæsning og efter at have læst W.P.'s Indlæg, intet andet at føje til denne Diskussion end den Selvfølgelighed, at Nationalbanken under alle Omstændigheder maatte foretage en Kreditudvidelse stor nok til at financiere Stigningen i den Seddelmasse, Publikum uanset af hvilken Grund vil ligge med.

Resten af det paagældende Beløb kunde teknisk set være tilvejebragt paa anden Vis. Dette synes mig saa selvfølgeligt, at det ikke er nødvendigt at gaa nærmere ind paa de forskellige Fremgangsmaader, der kunde være anvendt. Virkningerne af en udstrakt, eventuelt total Anvendelse af Laan og Skatter til Formaalet

har jeg antydnet (N. T. 1943 S. 257—58). De vilde være saa ondartede (særlig hvis man havde brugt forbrugsbegrænsende Skatter), at det vilde have været helt taabeligt at anvende dem, men man kan dog ikke, som W. P. gør det S. 307, sige, at Skabelsen af ledige Penge har været en Betingelse for Stigningen i Nationalindtægten, saaledes at den nødvendigvis vilde være blevet mindre, hvis man havde financieret paa anden Maade.

Hvad dernæst angaar en eventuel Undladelse af at afkøbe Eksportørerne deres udenlandske Tilgodehavender, skal først bemærkes, at hvis dette blot gjaldt, hvad svarede til Beholdnings(Besætnings)-reduktionen, vilde det vel have formindsket deres Forbrugsmuligheder, men næppe deres *Forbrug*, da det vel ikke kan anses for almindeligt, at Folk spiser deres Driftskapital op, navnlig ikke i Perioder, hvor deres Indtægt er stigende.

Men rent bortset herfra forekommer det mig en fuldkommen urimelig Tanke, at man (Nationalbanken eller Staten) ganske forskelsløst skulde nægte at indfri Borgernes Clearingtilgodehavender eller andre gennem statslige Arrangementer opstaaede udenlandske Tilgodehavender i fuldt Omfang. At gennemføre den »Hovedregel«, som W. P. taler om, er utvivlsomt hensigtsmæssigt, naar man ønsker, at den Ydelse, som Tilgodehavendet er Godtgørelse for, skal formindskes eller helt ophøre. Men noget saadant har der slet ikke været Tale om under Krigen; tværtimod er de Godtgørelser der er fastsat for Ydelser (Varer eller andre Ting) til Udlandet, utvivlsomt bestemt af Ønsket om, at de skal fremkomme i størst muligt Omfang.

Der har derfor ikke været nogen Mulighed for at følge en saadan saakaldt Hovedregel. Derimod har der naturligvis været Mulighed for helt eller delvis at financiere Udbetalingen ved Optagelse af Laan eller Opkrævning af Skatter. Hvad Virkningen deraf vilde være blevet, har jeg som nævnt antydnet S. 257—58.

Jeg kan derfor ikke se, at W. P. har anført noget som helst Bevis for, at Nationalbanken kan gøres ansvarlig for Indkomststigningen under Krigen. Den har udelukkende været bestemt af Faktorer, som ligger udenfor Rækkevidden af de Midler, Nationalbanken har til Raadighed.

Ejendomspriser og Produktpriser i Landbruget.

W. P. indrømmer, at det Stykke, som jeg citerede S. 259, kunde være klarere formuleret, og han vil derfor formentlig ogsaa undskylde, naar jeg meget mod min Vilje er kommet til at tillægge

Udvalget andre Anskuelser, end det har. Jeg maa dog indrømme, at jeg selv efter W. P.'s Fortolkning ikke kan finde Logik i Stykket.

Hvad angaar Spørgsmaalet om Ejendomsprisernes Evne til at binde Prisudviklingen i Fremtiden, skal jeg ikke fortsætte Diskussionen om den teoretiske Side af Sagen. Jeg skal dog bemærke, at jeg ikke kan acceptere W. P.'s Terminologi, hvorefter Foretagernes Residualindkomst sidestilles med Arbejdslønnen. Heller ikke skal jeg komme nærmere ind paa politisk-psykologiske Betragtninger, men jeg benægter, at der i Erfaringerne fra 30'erne ligger noget Bevis paa, at tidligere Ejendomspriser skulde kunne binde den fremtidige Prisudvikling. W. P. henviser til Valutadeprecieringen i Begyndelsen af 30'erne og forskellige prishævende Foranstaltninger. Det er naturligvis fuldstændig rigtigt, at disse Foranstaltninger hindrede, at Landbrugskrisen blev endnu værre, men deraf følger dog ikke, at de var begrundede i tidligere Ejendomspriser eller eksisterende Gældsforhold. Jeg vil gerne vide, om W. P. vil paastaa, at man ikke vilde have foretaget Valutadeprecieringen i Begyndelsen af 30'erne, hvis Landbruget havde været gældfrit, og om en Undladelse af at træffe disse Foranstaltninger kunde have været uden saadanne Virkninger paa Produktionen i Landbruget, som af praktisk talt alle vilde være blevet anset for uønskelige, nemlig en stærk Nedgang ikke alene i den dyriske, men først og fremmest i Planteproduktionen her i Landet¹⁾.

Med Hensyn til Erfaringerne skal jeg henvise til, at Landbrugskapitalens Handelsværdi for de af det landøkonomiske Driftsbureau behandlede Landbrug i 1920—21 kulminerede med 4038 Kr. pr. ha. Forrentningen af dette Beløb vilde umiddelbart før Krigsudbruddet have krævet godt 200 Kr. pr. ha i Nettoudbytte, mens Nettoudbyttet i 1931—32 udgjorde ÷ 11 Kr., i det følgende Aar 60 Kr. og ingensinde indtil Krigsudbruddet oversteg 100 Kr. pr. ha. Yderligere skal Opmærksomheden henledes paa det uhyre Nyanskaffelses- og Vedligeholdelsesbehov, der dukkede op i Landbruget her under Krigen, og som viser, hvad forøvrigt Regnskabs-tallene bekræfter, at man fra 1930 til Krigsudbruddet i høj Grad

¹⁾ Naar Produktionen i Landbruget blev holdt oppe i den Udstrækning, den faktisk blev, skyldtes det for en meget stor Del det stærke Fald i Landbrugets Lønninger. Timelønnen for løse Daglejere var saaledes i 1932 ca. 48 Øre, mens den gennemsnitlige Timeløn for Jord- og Betonarbejdere i Provinsen var 126 Øre. En saadan Forskel kan selvsagt kun opretholdes, naar en uhyre Arbejdsløshed spærrer Bortvandringen fra Landbruget.

havde negligeret Vedligeholdelsen af Produktionsapparatet, hvilket tyder paa, at Nettoudbyttet ikke engang har været tilstrækkeligt til at sikre en uforandret Opretholdelse af Produktionen ud i Fremtiden.

I Forbindelse med ovenstaaende kan jeg maaske her gøre en Bemærkning angaaende Priser og Produktionsomfang i Landbruget. Det forekommer mig, at den Opgave, der tilkommer os Økonomer, maa være at udrede Tingenes Sammenhæng, ikke at tage Stilling til, hvad der tjener Samfundet bedst, altsaa heller ikke til, om det paa det Tidspunkt, da Udvalget skrev sin Betænkning, var hensigtsmæssigt at forøge evt. formindske Landbrugsproduktionen. Dette tilkommer det alene de politiske Myndigheder at tage Bestemmelse om. Jeg har i mit tidligere Indlæg hævdet, at en Ændring af Landbrugspriserne kun tilfældigt kan tænkes at være neutral overfor Produktionen, og samme Virkning som en Ændring af Landbrugspriserne har ogsaa en Ændring i Omkostningerne. W.P. paastaar nu, at der i Foraaret 1943 ved Forhøjelse ikke var nogen Mulighed for at forøge Produktionen, idet Arbejdskraft ikke kunde skaffes. Rent bortset fra, at en Forhøjelse til Kompensation af de stegne Omkostninger maaske kunde medvirke til at fastholde den Arbejdskraft, som allerede var der, skal jeg gøre opmærksom paa, at i Sommeren 1942 udgjorde Timelønnen i Landbruget ikke over 60 pCt. af Lønnen for andre Arbejdere af samme Kvalitet i Landdistrikterne¹). Dette maa da formentlig være et Tegn paa, at Landbruget ved højere Priser skulde kunne tiltrække sig Arbejdere andet Steds fra, eller dog fastholde mere Arbejdskraft. I Sommeren 1943 var Lønforskellen stærkt reduceret, men heller ikke da kan Forraadet af brugbar Arbejdskraft siges at være udtømt, idet jeg i hvert Fald selv ved Rejser gennem Landet har konstateret betydelige Antal Arbejdere beskæftiget ved praktisk talt unyttigt Vejarbejde.

Det, jeg har vendt mig imod i mit Indlæg, var imidlertid slet ikke det praktiske Spørgsmaal, om man i Øjeblikket skulde forhøje Landbrugsprodukternes Priser eller ikke. Det kan i høj Grad diskuteres, og det kan ses fra mange Synspunkter; men jeg vendte mig mod den med et mildt Ord mangelfulde Analyse af Spørgsmaalet. Et sagkyndigt Udvalg bør ikke udslynge Postulater, men analysere.

¹) Sommerdaglønnen for løse Dagarbejdere i Landbruget var ca. 9,50 Kr. for en 10 Timers Arbejdsdag, mens Jord- og Betonarbejdernes Timefortjeneste var 1,74 Kr.

Udvalgets Forslag.

Under Afsnit V i sit Indlæg siger W. P., at uanset hvordan alle disse teoretiske Sammenhænge end maatte være, er det en Kendsgerning, at der er fremkommet en stor Mængde ledige Penge, og at Nationalindkomsten udtrykt i Kroner er steget, mens Vareudbudet er blevet stadigt mindre. Han føjer til: »saaledes at der er opstaaet en betydelig Spænding mellem Efterspørgsel og Udbud«. Nu siger W. P., at det Spørgsmaal, der har Interesse, er først og fremmest, om denne Udvikling indebærer nogen Risiko, mens de teoretiske Overvejelser er relativt ligegyldige. Jeg skal hertil svare, hvad jeg allerede indledningsvis har antydnet, at dette Spørgsmaal, om denne Udvikling indebærer nogen Risiko, overhovedet ikke kan afgøres, før man har foretaget en Aalyse, og det er derfor, jeg er saa absolut uenig med W. P. i, at denne Analyse er uden reel Betydning. Naar man ser paa de Forslag, som Udvalget har stillet, saa er der jo heller ingen Tvivl om, at i hvert Fald de fleste af dem, som naturligt er, grunder sig paa den efter min Mening højst ufuldkomne og i sine Konklusioner urigtige Analyse.

Naar man som Udvalget har den Opfattelse, at Indkomststigning, der sker i Forbindelse med Løn- og Vareprisstigning (»Knaphedsprisstigning«), har en sekundær Efterspørgselsvirkning, er der, naar man skal foreslaa Midler mod Inflation, god Mening i at søge disse Virkninger hæmmet ved efterspørgselsbegrænsende Skatter. Naar man som jeg har den Opfattelse, at Udvalgets Teori paa det Punkt er uholdbar, kan jeg naturligvis heller ikke se anden Fare eller Risiko med Henblik paa Inflation end den, der ligger i selve Løn- og Prisforhøjelserne. Prisforhøjelserne frembyder til og med kun i politisk-taktisk Henseende en Inflationsfare og er iøvrigt et Retfærdighedsspørgsmaal.

Hvad mener W. P. iøvrigt med Spændingen mellem Indkomster og Vareudbud? Tænker han paa den Spænding, som paa nogle Omraader er opstaaet derved, at man har fastsat Maksimalpriser, saaledes at Folk ikke kan købe saa stort et Kvantum, som de vilde, til den fastsatte Pris. I saa Fald vil jeg svare, at denne Spænding ikke frembyder nogen Inflationsfare, men en Fare for sort Børs. Denne Foreteelse kan, hvis den faar et overvældende Omfang, i taktisk-politisk Henseende frembyde Inflationsfare. Men at ville imødegaa denne Fare ved efterspørgselsbegrænsende Foranstaltninger, er det samme som at ville udrydde Rotterne i et Hus ved at sulte Beboerne ud; for Meningen med Maksimalprissystemet

er jo bl. a. at tvinge en Del af Efterspørgselen over til Omraader, hvor der er Muligheder for Forbrugsudvidelse.

Eller mener W.P. med den omtalte Spænding, at den af Indkomsten bestemte Totalefterspørgsel er saa stor, at den ikke kan imødekommes ved nogen Pris, d. v. s. at der er absolut Mangel paa Arbejdskraft? I saa Fald er der Fare for Inflation. Vi har da det Tilfælde, som jeg nævner i mit første Indlæg S. 270 n. og 273 1. og 2. Stk., hvortil her skal henvises. Hvis Situationen virkelig var den her forudsatte, maatte det første Skridt være at gennemføre de arbejdsbesparende Foranstaltninger som Udvalget foreslaar, N. T. S. 239 1. Stk., idet der her foreligger en fuldstændig overflødig Anvendelse af Arbejdskraft.

Hvad dernæst angaar Pengeledigheden, da er det klart, at naar man som Udvalget har den Opfattelse, at man med samme Løn- og Beskæftigelse kunde have haft en lavere Indkomst og dermed Efterspørgsel, hvis Nationalbankens Kreditudvidelse havde været mindre, og at den Form, hvori Folk holder deres Formue, faar Indflydelse dels paa deres Forbrugsdispositioner, dels paa deres Indkøb i Forretningsøjemed, samt at de store Kassebeholdninger forleder Bankerne til letsindig Kreditgivning, saa kan de ledige Penge, der jo beror paa Nationalbankens Køb af Aktiver, hvis de i foregaaede Stk. nævnte Betingelser er til Stede, skærpe Inflationsfaren. Ud fra denne Opfattelse kan de Foranstaltninger, Udvalget foreslaar til Baandlægning af de ledige Penge, hvad enten det nu er Skatter, Laan eller Krav om Tvangskasse, motiveres.

Hvis man derimod, som jeg og mange andre, er af den Opfattelse, at Folk holder den Størrelse paa deres Kasser, som de af Hensyn til deres Dispositioner (saavel Forbrugs- som Forretnings-, herunder Spekulationsdispositioner) finder passende, og at Folks Efterspørgsel til Forbrug eller forretningsmæssige Indkøb ikke lader sig paavirke nævneværdigt af Kassebeholdningens Størrelse, og at Banker, der af Frygt for Tab ikke tør anbringe i Obligationer, heller ikke tør laane ud uden betryggende Sikkerhed, er det ikke muligt at finde anden Mening i »Steriliseringsforanstaltningerne« end et Ønske om at holde Rentefoden oppe.

Opkrævning af ikke efterspørgselsbegrænsende Skatter har naturligvis Virkning i samme Retning, men er dog for drastisk et Middel til dette Formaal. Den kan imidlertid forsvares ud fra andre Synspunkter, nemlig en Formindskelse af Statsgælden, men dette er Inflationsbekæmpelsen uvedkommende.

W.P. kan ikke tiltræde dette Synspunkt. Han siger (S. 314 n.), af de ledige Penge for en stor Del er Midler, der er frigjort ved Realisation af Varelagre, og derfor repræsenterer de en Kapital, som det vil falde Driftsherrerne naturligt at anvende til Varekøb, naar Lejlighed byder sig; den øvrige Formue vil derimod kun blive mobiliseret i særlige Situationer. Om dette er rigtigt, ved jeg ikke, det er desuden ligegyldigt. Men mener W.P. virkelig, at hvis det lykkes at faa en Grosserer eller Fabrikant til at anbringe sine fra Forretningen frigjorte Midler i Obligationer, vil han undlade at fortsætte sin Forretning i samme eller større Omfang efter Kri-gen, hvis han skønner, at det kan betale sig? Han maa jo dog kunne sælge eller belaae de paagældende Værdipapirer. Og naar W.P. til og med i den sidste Sætning i Afsnit V siger, at der ikke er Fare for, at Realiseringen af Værdipapirer til det omtalte For-maal skal føre til Rentestigning, saa vil der jo slet ikke foreligge nogen som helst Hindring for de paagældende Dispositioner. Iøv-rikt skal der sikkert en meget stor Rentestigning til for at hindre Folk i at gøre Indkøb, der bortset fra Renten forekommer dem fordelagtige.

Til sidst stiller W.P. følgende Spørgsmaal: »Naar Politikerne viser sig villige til at imødegaa Pengerigeligheden ad Skattevejen og spørger Økonomerne til Raads, skal disse da svare: »Nej, Skat-ter er unødvendige. Pengerigeligheden medfører ikke nogen Infla-tionsfare, Priskontrolraadet klarer Ærterne«. Jeg vilde dertil have svaret: Forøgelsen af Skatterne er i den nuværende Situation et uegnet Middel til at bekæmpe Inflation, fordi det, hvis det skal anvendes saa langt, at det bliver effektivt i denne Henseende, vil have Virkninger, der er lige saa uønskede som Inflation. Naar man vil undgaa en varig Forhøjelse af Prisniveauet, der ikke er be-grundet i ugunstige Produktionsforhold, gælder det alene om at hindre Lønstigning. Dette vil være lettere at opnaa, naar man fører en skarp Kontrol med, at Priserne ikke ligger højere end Hensynet til Produktionens Forøgelse og Opretholdelse kræver, og samtidig vil man bidrage til at opnaa, hvad alle anser for større Retfærdighed i Indkomstfordelingen. Men iøvrigt kan der bortset fra Spørgsmaalet om Inflation være god Mening i en til Konfiska-tion grænsende Beskatning af saadanne Krigsgevinster, hvis Dan-nelse Pris- og Lønreguleringen ikke formaar at hindre; thi næsten alle er enige om det uønskede i, at der saaledes danner sig For-muer, hvortil intet indtægtsgivende Aktiv i Samfundet svarer.

Dette sidste Synspunkt kan anlægges paa Udvalgets paaskønnelsesværdige Forslag om Merindkomstskat, men udenfor falder Udvalgets Tanke om at erstatte en Del af Merindkomstskatten med tvungen Opsparing, der maa motiveres paa anden Maade og paa en Maade, som jeg ikke kan acceptere.

Heller ikke den 10 pCt. Forhøjelse af Indkomstskatten til Staten kan komme ind under dette Synspunkt, idet den vilde blive meget byrdefuld for en Række smaa og mellemstore Indtægter og tvinge Indehaverne til en Reduktion af Forbrug, som de har Mulighed for at faa tilfredsstillet.

Hvad dernæst angaar den ekstraordinære Grundskyld, da forekommer den mig — maaske næst efter Stempelafgiften paa Obligationer — at være den daarligst begrundede i hele Kompletet.

Den begrundes i Betænkningen paa to Maader: 1) Med Ønsket om at holde Ejendomspriserne nede. Men her maa man spørge hvorfor det kun er vigtigt at holde Prisen paa Ejendomme med over 6000 Kr. Grundværdi nede? 2) Med at det middelstore Landbrug ikke rammes af Merindkomstskatten. Men hvorledes kan det objektivt begrundes, at »middelstore« Landmænd skal svare Merindkomstskat efter andre Regler end andre Mennesker?

Man kan maaske sige, at Statsskatteskalaen ikke tager Hensyn til de forskellige Leveomkostninger i By- og Landdistrikter, og at de sidste derfor begunstiges; men bortset fra, at dette er af mindre Betydning, naar vi kommer op paa den Del af Indtægten, som her er Tale om, maa denne Begunstigelse gælde alle i Landdistrikterne boende Personer, uanset deres Grundværdi, og maatte motivere en Ændring i Skalaens nederste Ende. At ville korrigere noget saadant med en Skat lignet efter et Kriterium, der kun yderst ufuldkomment er korreleret med Indkomsten (tænk paa Forskel i Formueforhold, Dygtighed, Held og Uheld, Klima), er dog for summarisk.

Hertil kommer, at med de Erfaringer, disse Landmænd har gjort angaaende Indtægtssvingninger, maa de nødvendigvis henlægge store Beløb til Reserver til Imødegaelse af senere eventuelt ekceptionelt lave Indtægter, saaledes at denne Del af Indtægten slet ikke er disponibel til Forbrug.

Jeg kan saaledes ikke finde nogen objektiv Begrundelse for Forslaget i Relation til Formaalet, der jo skulde være at bekæmpe Inflation.

Jørgen Pedersen.

II.

Naar man skal udtale sig om, hvordan fortsat Inflation kan hindres, er det naturligvis ikke min Mening, at det ikke har nogen Interesse at analysere den hidtidige Udvikling og Sammenhængen mellem de relevante økonomiske Fænomener. En saadan Anskuelse har jeg heller ikke fremsat i de første Linier af Afsnit V i mit forrige Indlæg i denne Diskussion (N. T. 1943, S. 312), saaledes som Professor Jørgen Pedersen i sine indledende Bemærkninger og i Begyndelsen af sit Indlægs sidste Afsnit synes at mene. Hvad jeg paa det citerede Sted har søgt at sige, er blot det, at ens Stilling til Diskussionens Hovedemne, nemlig de af J. P. angrebne finansielle Foranstaltninger mod Inflationsfaren, ikke nødvendigvis staar og falder med det Syn, man har paa den Del af J. P.'s Argumentation, der er behandlet i Afsnit I—III i min forrige Artikel.

1) Ens Ståndpunkt til Forslagene berøres ikke af, om man mener, Lønforhøjelser kan give Arbejderne Kompensation for Knaphedsprisstigningerne eller ikke. Dette er et rent Sidespørgsmaal i Diskussionen.

2) Hvis Løn- og Prisforhøjelser har en iøvrigt ukompenseret »Efterspørgselsvirkning«, forstærkes Motiveringen for efterspørgselsbegrænsende Skatter. Men saadanne Foranstaltninger kan begrundes, selv om man ikke tror paa en saadan Efterspørgsels-effekt, nemlig som Middel til at bekæmpe den Tendens til Knaphedsprisstigninger, som følger af, at der overfor den til enhver Tid givne Indkomst stilles et stadigt faldende Vareudbud, bl. a. paa Grund af Lagrenes Indskrumpning.

3) Uanset om Nationalbankens Kreditudvidelse har spillet nogen Rolle for Stigningen i Nationalindkomst og Forbrugsudgifter eller ikke, er Indkomsterne og Efterspørgslen i hvert Fald gaaet i Vejret, og dermed er Motiveringen for efterspørgselsbegrænsende Skatter blevet stadig stærkere, jfr. Punkt 2. Uanset om man tillægger Nationalbankens Kreditudvidelse nogen Betydning for Udviklingen i Indkomster og Forbrug, er der endvidere Enighed om, at den har skabt de ledige Penge. Hvad enten man besvarer det nævnte Spørgsmaal bekræftende eller benægtende, kan man altsaa mene, at de ledige Penge indebærer en Risiko for Prisstigning eller for, at Renteniveauet bliver for lavt, og man kan have den Opfattelse, at det er formaalstjenligt at imødegaa Pengerigeligheden ved finansielle Foranstaltninger.

4) Hvis Stigningen i Landbrugsejendommenes Priser viser sig at gøre det vanskeligere senere at faa Produktpriserne ned igen, forstærkes herigennem Motiveringen for at gennemføre Foranstaltninger, som kan bremse Opgangen i Ejendomspriserne, herunder Beskatning af Landbrugets Merindtægter. Men selv om Ejendomsprisernes Højde ikke har en saadan prisbestemmende Virkning, er der Brug for at bremse Ejendomsprisernes Opgang for at imødegaa Risikoen for andre uheldige Virkninger af en overdreven Prisopgang: Tab for de senere Aars Købere og i værste Fald Gældskrise, hvis det viser sig, at Indtægterne efter Krigen ikke kan forrente de opskruede Priser. —

Altsaa: Hvis J. P. har Ret i den Kritik, han har rejst *under de ovennævnte Punkter*, vil dette for nogle af Punkternes Vedkommende svække Motiveringen for Udvalgets Forslag om finansielle Forholdsregler, men det slaar ikke Grunden bort under dem. Foranstaltningerne er stadigvæk tilstrækkeligt motiveret med andre Grunde. Denne Statusopgørelse ønskede jeg i mit forrige Indlæg at foretage til Orientering for Læserne — maaske lovlig summarisk — inden jeg gik over til at behandle det, jeg mente var J. P.'s Hovedargumenter, nemlig at finansielle Foranstaltninger dels er overflødige, fordi hverken den stigende Spænding mellem Indkomster og Vareudbud eller de ledige Penge indebærer nogen Fare for Prisstigning, dels er skadelige, fordi de fører til Arbejdsløshed. —

Iøvrigt giver Professor Jørgen Pedersens sidste Indlæg mig Anledning til følgende Bemærkninger:

Løn- og Prisstigningernes Virkninger.

Hvis en *Prisforhøjelse* paa de eksporterede Varer *forsaarsager*, at ogsaa de indførte Varer maa betales med en højere Pris, modvirkes Eksporterhvervenes forøgede Købeevne som fremhævet af J. P. af, at de importerede Varer kommer til at lægge Beslag paa en større Del af Købernes Forbrugsudgifter, saaledes at de har mindre tilovers til Køb af andre Ting. Det er ogsaa rigtigt, at man under de nuværende Samhandelsforhold maa være forberedt paa en vis indbyrdes Afhængighed mellem Priserne paa Import og Eksport. Men naar Talen specielt er om Krigstidens dansk-tyske Samhandel, kan man ikke gaa ud fra som givet, at Stigningen i vore Eksportpriser har været *Aarsag* til, at ogsaa Priserne paa de importerede Varer er gaaet i Vejret. Opgangen i Priserne paa Im-

porten fra Tyskland hænger sammen med, at man har strøget de Eksporttilskud, som det før Krigen var nødvendigt at give, for at de tyske Eksportvarer trods Markens høje Kurs kunde konkurrere med Varer fra Lande, der i Trediveerne havde deprecieret deres Valuta. Da Konkurrencen fra andre Forsyningskilder efterhaanden ikke længere var effektiv, er det ikke usandsynligt, at Eksportpræmierne vilde være blevet ophævet, selv om man ikke samtidig havde fundet for godt at betale mere for de danske Landbrugsvarer for at stimulere Produktionen. Hvis Importfordyrelsens Virkninger paa Konsumenternes Forbrugsudgifter saaledes kommer i alle Tilfælde uanset Eksportprisernes Bevægelser, maa den samlede Vareefterspørgsel blive større, hvis en Prisstigning paa de eksporterede Varer giver Eksporterhvervene forøget Købeevne, end Tilfældet bliver, hvis Eksportpriserne ikke forhøjes. Prisstigningen paa Eksporten har altsaa en »Efterspørgselsvirkning«.

Om det forholder sig saaledes, eller J. P. har Ret i, at Importprisernes Opgang har været betinget af Eksportprisernes, er det vanskeligt at faa afgjort med Sikkerhed, men man kan bl. a. henvide til, at Priserne paa Importen fra Tyskland steg ret stærkt i den første Tid efter Besættelsen, før vore Eksportpriser var blevet sat tilsvarende i Vejret.

En anden Ting er, at der kan blive Tale om en Efterspørgselsvirkning — omend kun af mindre Dimensioner — selv om det skulde være rigtigt, at Importprisernes Stigning skyldes Forhøjelsen af Eksportpriserne. For at de to Ting skal opveje hinanden, saaledes at der ikke bliver Tale om nogen Efterspørgselsvirkning, kræves, at Eksportens og Importens Værdi forhøjes med *samme absolutte Beløb*. Nu maa man vel gaa ud fra, at vor Eksport under Krigen mængdemæssigt er gaaet mindre tilbage end Importen, og at der er fremkommet et Eksportoverskud. (Til Udførslen maa medregnes Vareleverancer til fremmede Aftagere indenfor Landets Grænser). Hvis den relative Opgang i Eksportværdierne, der er foraarsaget af Eksportprisernes Stigning, skulde afbalanceres af en lige saa stor Forhøjelse af Importens Værdi (absolutte Tal), maatte hertil kræves, at Importpriserne procentvis gik tilsvarende stærkere i Vejret end Eksportpriserne. Dette synes som Helhed ikke at have været Tilfældet. De Differencebeløb, der her ved fremkommer, og som giver Anledning til en Efterspørgselsvirkning, har dog næppe været store, men Betragtningerne er med-

taget her for at faa alle principielle Synspunkter frem i Debatten om Eksportprisforhøjelserne, som hermed turde være udtømt. —

Hvad angaar *Lønforhøjelsernes Virkninger*, har jeg i mit første Indlæg i Diskussionen med et enkelt Forbehold erklæret mig enig i, at den forøgede Købeevne, Arbejderne indenfor Konsumgodeproduktionen opnaar ved Lønforhøjelser, absorberes af, at Priserne som Følge af Omkostningsforøgelsen hæves med samme Beløb. Samtidig har jeg hævdet, at Lønforhøjelserne i Kapitalgodeproduktionen ikke i første Omgang absorberes paa lignende Vis, fordi det varer nogen Tid, før Kapitalgodernes Prisforhøjelse kan give sig Udslag i Konsumgodepriserne. Hertil svarer J. P., at dette er uden Betydning, fordi der til denne uabsorberede Købeevne maa svare en lige saa stor Opsparing.

Lad os gaa ud fra, at de Kapitalgoder (Raastoffer), der produceres i Periode Nr. 1 (P_1), forarbejdes til Færdigvarer i Periode Nr. 2 (P_2), og at de fremstillede Konsumgoder ogsaa sælges i samme Periode. Arbejderne tænkes at forbruge den i en given Periode tjente Løn indenfor samme Periode, medens Driftsherrernes Forbrug beror paa det Overskud, de har tjent paa forrige Periodes Produktion. Lad os nu tænke os, at Lønningerne ved Begyndelsen af P_1 forhøjes, saaledes at der indenfor Konsumgodeproduktionen udbetales 100 Mill. Kr. mere end før og i Kapitalgodeproduktionen 80 Mill. Kr. mere end tidligere. Vi vil endvidere gaa ud fra, at Priserne kalkuleres efter den gældende Prislovs Regler. Den samlede Pris, der forlanges for P_1 's Produktion af Konsumgoder, kan da forhøjes med Løntillæggenes *absolutte* Beløb, altsaa 100 Mill. Kr. Gaar vi ud fra, at Driftsherrernes Forbrugsudgifter er de samme som ellers, og at de finansierer Lønforhøjelserne ved at trække paa deres Bankkonti, vil den samlede Efterspørgsel efter Konsumgoder være steget med 180 Mill. Kr. Heraf absorberes de 100 Mill. Kr. af den paa Grund af Stigningen i Lønomkostningerne foretagne Prisforhøjelse. De 80 Mill. Kr. — svarende til Kapitalgodeproduktionens Løntillæg — er derimod ikke absorberet. Der vil derfor til de forhøjede Priser blive efterspurgt mere end før, og kan Produktionen ikke forøges, vil denne Efterspørgselsvirkning tendere til at fremkalde en Prisstigning. Slaar denne Tendens igennem paa Trods af Kalkulationsreglerne, vil det Overskud, Konsumgodeproduktionens Driftsherrer opnaar i P_1 , blive 80 Mill. Kr. større end før, beregnet paa Basis af de forarbejdede Raastoffers faktiske Indkøbspriser.

I P_2 bearbejdes de i P_1 fremstillede Raastoffer, der er blevet fordyret med 80 Mill. Kr. som Følge af Raastofproduktionens Lønforhøjelse. Konsumgodeproducenternes kalkulerede Omkostninger stiger altsaa i P_2 med 80 Mill. Kr. Hvis Efterspørgselseffekten allerede i P_1 har givet sig Udslag i en tilsvarende Prisforhøjelse, kan Priserne imidlertid ikke forhøjes yderligere i P_2 , saafremt samme Varemængde som hidtil skal omsættes. Den samlede Efterspørgsel efter Konsumgoder er nemlig den samme i P_2 som i P_1 — medmindre Konsumgodeproduktionens Driftsherrer overser, at de 80 Mill. Kr., hvormed deres Overskud er steget i P_1 , beregnet paa Basis af de faktiske Indkøbspriser for Raastoffer, ikke er en reel Overskudsforøgelse, men skal bruges til Genanskaffelse af nye Raastoffer.

J. P. har altsaa Ret i, at man ikke kan sige, at Lønforhøjelser baade har en Omkostningsvirkning og en Efterspørgselseffekt i den Forstand, at de to Ting kan lægges sammen. Slutresultatet bliver en Prisforhøjelse svarende til Lønstigningen, og er man kun interesseret i at analysere den *endelige* Virkning af en *given* Lønforhøjelse, kan man lade det blive staaende derved. Naar Sagen drejer sig om at undersøge Prisudviklingen under Krigsforhold, er det imidlertid af Betydning, om det er Omkostningseffekten eller Efterspørgselsvirkningen, der driver Priserne op. Stigende Omkostninger er nemlig legitim Prisstigningsaarsag, forøget Efterspørgsel derimod ikke.

Det har Interesse at se paa de enkelte Faser i Udviklingen og konstatere, at hvis Efterspørgselseffekten slaar igennem, kommer Prisforhøjelsen allerede i P_1 , medens Omkostningsvirkningen først kan gøre sig gældende i P_2 . Under Krigsforhold ønsker man jo at *forhale* Prisstigningen mest muligt, bl. a. fordi det da varer saa meget længere, før Krav om nye Løntillæg kan motiveres med stedfundne Prisforhøjelser. Jo hurtigere Prisstigningerne slaar igennem, des hurtigere og kraftigere kan »den onde Cirkel« komme til at rulle.

Endvidere maa det ikke mindst erindres, at der under de herskende Forhold findes et betydeligt Beskæftigelsesomraade, hvis Lønforhøjelser ikke paa noget Tidspunkt kan paavirke Konsumgodepriserne ad Omkostningsvejen, navnlig de militære Arbejder og Leverancerne hertil. Her virker Lønstigningerne udelukkende ad Efterspørgslens Vej. Denne Efterspørgselseffekt er lige saa lidt som den tidligere omtalte en legitim Prisstigningsaarsag, og den indgaar blandt de Ting, der kan motivere efterspørgselsbegrænsende Forholdsregler.

Alt i alt forekommer det berettiget at sige, at Krigstidens Lønstigninger har haft prisforhøjende Tendens, dels ad Omkostningernes, dels ad Efterspørgslens Vej.

Det er ikke let at lade sig overbevise om, at de foran omtalte Efterspørgselsvirkninger automatisk skulde blive neutraliseret af en tilsvarende forøget Opsparing. Arbejderne kan ikke ventes frivilligt at spare deres Løntillæg op, og det er heller ikke sandsynligt, at Driftsherrerne skulde finansiere Lønforhøjelserne ved at indskrænke deres eget Forbrug. Det forekommer rimeligere at antage, at det sker ved, at de trækker paa deres Bankkonti.

Løntillægs Virkninger paa Reallønnen.

Professor Jørgen Pedersen indrømmer nu, at hans Sætning om, at en given Procents Lønforhøjelse fører til en Prisstigning paa samme Procent, kun gælder paa længere Sigt. Jeg kan imidlertid ikke tiltræde det Synspunkt, at Formaalet med vor Diskussion først og fremmest er at udfinde statiske Langtidsresultater, og at Udviklingen i det korte Løb kun har sekundær Interesse. Udgangspunktet var, at J. P. benægtede, at Lønforhøjelser kan afbøde Virkningerne af *Krigstidens Knaphedsprisstigninger* — jfr. J. P.'s første Artikel S. 261 — og den underforstaaede Motivering var den ovennævnte Sætning. Derfor bliver det først og fremmest Korttidsresultaterne, der har Interesse.

Lad os tage et skematisk Eksempel. Pristallet er ved Tidspunktet t_1 100 og Lønniveauet ligeledes 100. Nu stiger Pristallet paa Grund af Knaphedsprisstigninger til 110, og Arbejderne faar som Følge deraf en 10 pCt. Lønforhøjelse. Medfører Lønstigningen straks en tilsvarende Prisopgang, faar vi et Pristal paa 121 og et Løntal paa 110, og Arbejderne faar ikke den tilsigtede Dækning for Knaphedsprisstigningerne. Slaar Løntillægene derimod først igennem i Pristallet ved Tidspunktet t_2 , og er Knaphedsprisstigningerne til den Tid forsvundet, fordi Krigen da er forbi, bliver baade Pristal og Løntal 110 ved Tidspunktet t_2 . Reallønnen er da den samme som ved Tidspunktet t_1 , og i den mellemliggende Periode har Arbejderne haft Dækning for Knaphedsprisstigningerne.

Det ovenstaaende Eksempel maa naturligvis i høj Grad modificeres for at komme til at svare til Virkeligheden. Lønforhøjelsernes Virkninger paa Prisniveauet slaar ikke igennem paa en Gang, men giver sig forholdsvis hurtigt Udslag i en vis Prisstigning, som efterhaanden forøges, og man ved endvidere ikke, om Knaphedsprisstigningerne (helt) er forsvundet ved Tidspunktet t_2 . Der bliver

derfor Tale om et Gradsspørgsmaal, ikke et Enten—Eller. Men netop fordi Knaphedsprisstigningerne maa antages at være forholdsvis kortvarige, bliver det Lønforhøjelsernes Virkninger paa *kortere Sigt*, der bliver afgørende for, hvor stor Kompensation der gennem Løntillæg kan opnaas for disse Prisstigninger. Og gælder Sætningen om, at Priser og Lønninger stiger med samme Procent, kun paa længere Sigt, bliver Resultatet, at en vis Dækning kan opnaas.

J. P. vil maaske fremhæve, at Lønningerne lettest kan sættes op uden en tilsvarende Forhøjelse af Priserne i *Begyndelsen* af en Krig, hvor der endnu er en Del overflødige Gevinster at tage af, men at vi nu efter 4 Aars Krig og Priskontrol er naaet til en Tilstand, hvor Priserne temmelig hurtigt maa sættes op med samme Procent som Lønningen, hvis uheldige Virkninger paa Produktion og Beskæftigelse skal undgaas. Jeg skal ikke forlænge Diskussionen med at tage dette Problem op til en nærmere Drøftelse, som nødvendigvis maatte blive ret omfattende. Jeg skal nøjes med til Slut at konstatere, at tager vi vort Udgangspunkt i Begyndelsen af en Krigsperiode, fører J. P.'s nuværende Standpunkt ikke til, at enhver Lønforhøjelse er omsonst fra Arbejdernes Synspunkt, men derimod til, at Dækning for de Knaphedsprisstigninger, Krigsperioden bringer, nok kan opnaas i et vist Omfang gennem Lønforhøjelser. Hvormed naturligvis ikke er sagt noget om, hvorvidt saadanne Lønforhøjelser bør finde Sted.

Nationalbankens Kreditudvidelse.

Til Clearingoverskudet og Besættelsesmagtens Udgifter svarer en Indkomstskabelse, overfor hvilken der ikke kan sættes et tilsvarende Vareudbud, fordi der ikke under de nuværende Forhold kan indføres Varer for de paagældende udenlandske Tilgodehavender. Hvis Clearingoverskudet helt eller delvis var blevet spærret i Lighed med, hvad der er Tilfældet i andre Lande, vilde Misforholdet mellem Indkomster og Vareudbud derved være blevet mindre. Anser man det for ganske utænkeligt, at der kunde være foretaget nogen Spærring, kan man selvfølgelig have Lov at mene, at det ikke er naturligt at benytte en saadan tænkt Tilstand som Sammenligningsgrundlag. Man kan da hævde, at det ikke er mest træffende at sige, at Misforholdet mellem Indkomster og Vareudbud skærpes, fordi Clearingoverskudet *udbetales*, men at man hellere maa sige, at det sker, simpelthen fordi Indtægterne ved Eksport m. m. overstiger Importens Værdi, altsaa fordi der *opstaar* et Over-

skud paa Clearingkontoen. Men hvordan man nu end udtrykker Sagen, sigtes der jo dog til de samme Ting.

Dernæst det Spørgsmaal, om det har spillet nogen Rolle for Udviklingen i Indkomster og Vareefterspørgsel, at det netop er Nationalbanken, der har lagt Pengene ud til Udbetalingen af Clearingoverskudet og de militære Udgifter. Nationalindkomstens Størrelse beror paa Beskæftigelsens og Produktionens Omfang og paa de Satser, hvorefter Arbejdsydelser og andre Produktionsfaktorer aflønnes. Spørgsmaalet er altsaa, om nogen af disse Størrelser paavirkes af den Metode, hvorefter de nævnte Udgifter finansieres. J. P. fremhæver her, at Værnemagtens Udgifter samt Eksportproduktionen, Importen og dermed Clearingoverskudet vilde have haft samme Størrelse og derfor ogsaa have skabt Indkomster af samme Størrelse, uanset hvor Pengene kom fra. Herimod skal jeg intet indvende. Men Problemet er, om ikke Produktion og Beskæftigelse eller Forbrugsudgifterne maatte være blevet mindre paa andre Omraader, hvis en anden Finansieringsform var blevet anvendt. Ogsaa dette benægter J. P. Han hævder, at saavel den samlede Beskæftigelse og Nationalindkomsten som Forbrugsudgifterne (Vareefterspørgslen) kunde og vilde have udviklet sig, som sket er, selv om Midlerne til Udbetalingen af Clearingoverskudet og de militære Udgifter var blevet fremskaffet ved Laan i Markedet eller ved en Kombination af Laan og Skatter. I sit sidste Indlæg tilføjer han, at han herved forudsætter, at Nationalbanken samtidig vilde foretage en Kreditudvidelse stor nok til at fremkalde den Seddelmasse, Publikum vilde ønske at ligge med.

Lad os se paa det Tilfælde, at man vilde finansiere de omtalte Udgifter udelukkende ved Statslaan optaget i det aabne Marked. (Om den Virkning, en Finansiering ved Skatter i større Omfang maatte have haft paa Forbrugsudgifterne, se mit forrige Indlæg N. T. 1943 S. 307—308). Jeg har i min forrige Artikel erklæret mig enig i, at Nationalindkomsten og Forbrugsudgifterne ikke behøvede at være blevet mindre, selv om denne Finansieringsmaade var blevet anvendt i et maaske endda betydeligt Omfang. Ordet maaske burde ikke have været med. Naar først hele Udviklingen var kommet i Gang med stigende Nationalindkomst og voksende Opsparing, kunde meget store Beløb skaffes ved Laan i Markedet uden væsentlig Rentestigning. Men her forudsættes jo den Opgang i Nationalindkomsten, hvis Mulighed netop er til Diskussion.

Man maa derfor tage Udgangspunkt i Situationen den 9. April 1940 og undersøge, om Udviklingen fra denne Dato kunde have

fortsat, som sket er, hvis man havde finansieret de nævnte Udgifter ved Laan i Markedet. Paa det omtalte Tidspunkt havde Bankerne en stor Gæld til Nationalbanken, og den effektive Rente af Kreditforeningsobligationer var næsten 6 pCt. Havde man da søgt at skaffe de store Beløb til militære Udgifter m. m. — ca. 230 Mill. Kr. i det første Kvartal — ved Laan i Markedet uden Støtte fra Nationalbanken, maa man gaa ud fra, at der vilde være kommet en kraftig Rentestigning. Da Renten i Forvejen var meget høj, er det overvejende sandsynligt, at en yderligere Stigning vilde have bremset Byggeri og anden Anlægsvirksomhed, saaledes at der paa disse Omraader vilde være blevet opnaaet mindre Indkomster end ellers. Den Udvikling i Nationalindkomst og Vareefterspørgsel, vi har haft, kunde da kun foregaa, hvis Nationalbanken fra Begyndelsen overtog Finansieringen. Senere kunde man, om det ønskedes, optage Laan i Markedet til delvis Afbetaling af Nationalbankkreditterne eller til Udbetaling af nye Udgifter.

Ogsaa J. P. synes nu at erkende, at den omtalte Rentestigning vilde udøve en hæmmende Indflydelse paa Produktionen — og dermed ogsaa tendere til at formindske Indkomsterne. Medens han i sin første Artikel hævdede, at Rentens Højde under Krigsforholdene ikke har nævneværdig Indflydelse paa Aktivitetens Omfang, synes han i sit sidste Indlæg at forudsætte »ondartede Virkninger« ved Finansiering med Laan i Markedet.

Sagen kan formodentlig opsummeres saaledes: Naar Nationalindkomsten og Vareefterspørgslen har ligget saa højt, som Tilfældet har været, skyldes det dels Pris- og Lønstigningerne, dels at den samlede Beskæftigelse har været saa stor. Hvorledes dette er sket, ved vi alle. Nationalbankens Kreditudvidelse har ikke været den drivende Kraft, men en vis Kreditskabelse fra Nationalbankens Side har været en Betingelse for, at Udviklingen kunde foregaa som sket. Nationalbanken maatte ikke blot foretage den af J. P. forudsatte Forøgelse af Seddelmængden *efter eller samtidig med* Nationalindkomstens Stigning. Den maatte ogsaa overtage Finansieringen af Clearingoverskudet og de militære Udgifter i første Omgang.

Med den faktisk benyttede Finansieringsform og den derved skabte Pengeledighed er det efterhaanden blevet af mindre og mindre Betydning, hvorfra Pengene til de løbende Udgifter er blevet taget. Jeg skal derfor efter fornyet Gennemlæsning af Betænkningen indrømme, at Formuleringen paa forskellige Punkter kunde have været nøjagtigere. Der er talt om »Nationalbankens Kreditskabelse« og »de ved Nationalbankens Udbetalinger skabte Ind-

komster« paa Steder, hvor man mere præcist kunde have talt om »de Indkomster, der er skabt ved Værnemagtens Udgifter m. m.«, uden at understrege Finansieringsformen. Nogen Betydning for Konklusionerne har disse Unøjagtigheder i Talemaaden dog ikke. Meningen med Steriliseringsforanstaltningerne, der jo virker, som om en tilsvarende Del af de løbende Clearing- og Besættelsesudgifter finansieredes ved Laan i Markedet, er ikke den, at de skal udøve nogen kontraktiv Indflydelse paa Indkomstudviklingen, men den, at de skal opsuge en Del af de ledige Penge. Og den faktisk skete Indkomststigning giver i lige Grad Anledning til efterspørgselsbegrænsende Skatter, uanset i hvilket Omfang Nationalbankens Kreditudvidelse har været en Betingelse for, at Indkomsterne kunde stige, som sket er. —

Naar J. P. taler om de ondartede Virkninger, der vilde være opstaaet, saafremt man fuldt ud havde finansieret Clearingoverskuddet og Værnemagtens Udgifter ved Laan i Markedet og ved Skatter, vil jeg for at forebygge enhver Misforstaaelse gerne til Slut understrege, at hele Diskussionen om dette Punkt jo er rent akademisk, da hverken J. P. eller jeg har taget til Orde for en saadan Finansiering. —

J. P. synes at mene, at Produktionen af Landbrugsvarer vilde være blevet (yderligere) formindsket, hvis en Del af Landbrugets Clearingtilgodehavender var blevet spærret. Dette kan dog i hvert Fald næppe gælde, hvis man, saaledes som jeg antydede i mit forrige Indlæg S. 306, begrænsede Spærringen til de Beløb, der indkom ved Besætningsreduktionerne, som var nødvendige paa Grund af Mangel paa Foder.

Ejendomspriser og Produktpriser i Landbruget.

Professor Jørgen Pedersen spørger, om jeg vil paastaa, at Valutadeprecieringen i Begyndelsen af Trediverne ikke var nødvendig til Produktionens Opretholdelse og derfor vilde være kommet, selv om Landbruget havde været gældfrit. Antagelig gjorde en Række forskellige Motiver sig gældende, og det er vanskeligt at sige, hvad der vilde være blevet Resultatet, hvis et af dem havde manglet. Men jeg mener, at Gældskrisen og Landmændenes meget smaa eller negative Nettoindkomster i meget væsentlig Grad bidrog til at skabe den Opinion, der var nødvendig, for at der kunde opnaas politisk Enighed om Kronesænkningen og de øvrige prishævende Foranstaltninger.

J. P. hævdede i sin første Artikel, at der stadig er store Muligheder for øget Landbrugsproduktion ved Tilførsel af mere Arbejdskraft, men begrundede ikke sit Standpunkt nærmere og fortalte navnlig ikke, hvor han vilde skaffe Arbejdskraften fra. Han meddeler nu, at han i Sommeren 1943 paa sine Rejser gennem Landet har konstateret, at et betydeligt Antal Arbejdere var beskæftiget ved Vejarbejde, der om nødvendigt kunde hvile. Men mon der blandt disse Arbejdere var ret mange, der kunde anbringes i Landbruget som *fast* Arbejdskraft. Det er vel først og fremmest flere Karle, Landmændene ønsker sig.

Naar J. P. i sit første Indlæg hævdede, at der er *store* Muligheder for forøget Landbrugsproduktion, synes der i hvert Fald her at foreligge et Postulat, der stadig trænger til mere Analyse. Hvilke Produkter kan der frembringes mere af og hvor meget? Trods den megen Klage over Vanskelighederne ved at faa Arbejdskraft og ved at holde paa den, man har, er jo dog Arbejdet hidtil i det store og hele blevet gjort. Hvis man skaffede Landmændene et gunstigere Forhold mellem Salgspriser og Lønninger, og hvis de derved kunde skaffe sig mere Arbejdskraft, saa vilde maaske enkelte særlig arbejdskrævende Processer blive foretaget i lidt større Omfang. Men vi savner stadig Dokumentation for, at der herved — saa længe den nuværende Knaphed paa Foder og Gødningsstoffer hersker — kunde opnaas en Produktionsforøgelse, der er værd at tale om.

Et andet Spørgsmaal er det, om Prisforhøjelser er et særligt effektivt Middel til at skaffe Landmændene mere Arbejdskraft. Hvis de sættes i Stand til at betale højere Lønninger, bliver Resultatet da ikke blot, at Konkurrenterne sætter deres Lønsatser tilsvarende op?

Udvalgets Forslag.

De fleste af Professor Jørgen Pedersens Udtalelser under denne Overskrift bestaar af en Gentagelse af de Synspunkter, han hævdede i sin første Artikel. Dette gælder navnlig Bemærkningerne om det, jeg i de sidste Linjer af Indledningen til nærværende Indlæg har betegnet som denne Diskussions Hovedpunkter. Disse Partier giver mig ikke Anledning til Modbemærkninger ud over dem, jeg fremsatte i mit forrige Indlæg (Afsnit V—VI).

J. P. siger, at saafremt man som Udvalget mener, at Løn- og Prisforhøjelser har en »Efterspørgselsvirkning«, er efterspørgselsbegrænsende Skatter motiveret, medens dette ikke er Tilfældet, hvis

man som J. P. ikke anerkender en saadan Effekt. Som allerede omtalt i Indledningen (Punkt 2) kan efterspørgselsbegrænsende Skatter imidlertid begrundes, selv om man ikke tror paa Efterspørgselsvirkningen, nemlig som Middel til at modvirke de Knaphedsprisstigninger, der kan fremkaldes af, at det Vareudbud, der kan stilles over for den til enhver Tid givne Totalindkomst, stadig mindskes, bl. a. som Følge af Lagrenes Formindskelse.

J. P. spørger, hvad jeg mener med »Spændingen mellem Indkomster og Vareudbud«. Med dette Udtryk sigtes ikke til noget mere dybsindigt end det Forhold, at Vareudbudet er ekstraordinært knapt og de samlede Indkomster store.

J. P. spørger, om jeg mener, at man kan forhindre Folk i at efterspørge Varer for deres ledige Penge efter Krigen ved at lokke dem til at købe Statsobligationer nu. Jeg skal hertil svare, at jeg anser Steriliseringslaanene for at være det mindst værdifulde af Midler, der er blevet bragt i Anvendelse overfor Pengerigeligheden og Inflationsfaren, jfr. mine Udtalelser i »Politiken«s Kronik d. 5. Juli 1943.

Med de sidste Sætninger i Afsnit V i mit forrige Indlæg mener jeg ikke, som J. P. synes at have forstaaet det, at Realisationen af de Obligationer, hvori Forretningsfolk under Krigen har anbragt en Del af deres ledige Penge, ikke vil fremkalde nogen Rentestigning. Jeg mener blot, at Beskatningen og Steriliseringslaanene ikke vil blive drevet saa vidt, at der derved fremkaldes en »uhyre« Rentestigning, jfr. J. P.'s første Artikel S. 267.

J. P. kan ikke finde nogen objektiv Begrundelse for Udvalgets Forslag om en ekstraordinær Grundskyld paa Landbrugsejendomme med mere end 6.000 Kr.s Grundværdi. Tanken med denne Skat var, at den for det mellemstore Landbrugs Vedkommende skulde erstatte Merindkomstbeskatningen. Dens Formaal skulde altsaa ligesom Merindkomstkattens være at modarbejde Pengerigelighedens uheldige Virkninger i al Almindelighed og her specielt Stigningen i Ejendomspriserne. Naar man valgte Grundskyldsformen, var det, fordi man ikke ansaa det for praktisk gørligt at føre Merindkomstbeskatningen saa langt ned i Indkomstklasserne, at den kom til at omfatte det middelstore Landbrugs Merindtægter. J. P. kan ikke forstaa, hvorfor ikke ogsaa Landbrugsejendomme med under 6.000 Kr. i Grundværdi skulde rammes af Grundskylden. Det er i det Stykke af Betænkningen, han netop er i Færd med at citere, motiveret med, at der ikke i det mindre Landbrug har foreligget Merindkomster af større Betydning.

H. Winding Pedersen.